

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

RUNA.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT.

Juni-Häftet, 1844.

Midsommaren i Norden.

Om Nordens sommar hafva många både talat och sjungit. Vi upprepa hvarken talen eller visorna. Någre hafva tyckt Svenska fattigdomen uppenbära sig äfven i den. Men deras sinnen hafva väl legat åt södra landen. De, som ännu känna sig hemma i Norden, lära väl finna dess sommar nog både rik, färgfull och varm. — Skulle ock icke den sommarverld förete äfven ett egendomligt underbart, der midnattssolen vakar öfver blomstren!

Midsommardagen är det — såsom Svenska bonden säger — sommar hela dagen. Det ligger mycket i denna tanke. Der ligger både ljus och mörker. Dagen egnades redan i urminnes tider åt festligheter, för hvilka man nu mer föga kan redogöra, men som kunna antagas hafva bestått i offer och dermed förenade folknöjen.

En äldre Svensk författare *) har detta om midsommarfesten: Ändteligen, när ängar och fält stå i blomma, eller midsommaraftonen, då, i forntiden, synnerliga festliga bruk iakttogos, sammankomma på torgen och fälten menniskor af alla åldrar och kön, samt, sedan talrika eldar uppgjorts, leka och hoppa, äfvensom de under dans besjunga (saltando decantant), dels forna hjeltars bedrifter, dels äfven hvad utmärkta qvinnor gjort för att bevara sin dygd; hvarförutan de i fosterländska sånger (patriis cantionibus), beledsagade af harpor och flöjter, uttrycka hvad vanslägtade och illasinnade ådlingar samt grymma och låga qvinnor begått o. s. v., på det att ungdomen måtte lära, huru hög dygden är, samt att hålla sig vid det goda och fly det onda. — Rudbeck **), som (med rätta) ansåg dessa plägseder nedstamma från forna offerbruk, yttrar: ”ännu i dag ***) så skier detta, fast icke någon afgud till ära, utan, efter gammal vana, för de liuffiga liusa nättren och stadigt siungande foglar, som locka ungdomen ut att leka, särdeles midsommarnatten.”

Man har af några spridda omständigheter trott sig kunna antaga, att i forntiden midsommardagen här i Norden var helgad guden Balder, som då tillbads. I Bohuslän kallas sommaren ännu *hå-baln*. ”Tillhörde Balders dyrkan, som man nästan med säkerhet kan antaga, Celter-stammen, så är det märkligt, att Midsommars-vakorna eller Baldersbålen tändas helst på kiströren, hvilka äro Bronzfolkets enda graflemningar” †). Till ”midsommarblomstren” — örter, som ansågos och ännu tros denna dag vara kraftigast — räknas i de södra landskapen, äfvensom i Danmark, den så kallade Balders-brå. Hit har äfven ansetts höra den i några delar af Tyskland rådande tron, att ek-mistelen (fordom Druidernas yppersta läkemedel) bör afhuggas i synnerhet då sol och måne ingå

*) Ol. Magn. (i sammandrag). **) Atl. T. III. ***) Slutet af 1600-talet.

†) Skriftl. meddelande från orten. Mätte meddelaren utveckla sina hithörande iakttagelser!

i kräftans tecken ("vid sommar-solhvarfvet, då Balder föll för misteltenen"), äfvensom den ännu hos Svenska allmogen allmänna tron, att slagrutan, medelst hvilken man tror sig kunna upptäcka i jorden nedlagda skatter, midsommaraftonen bör skäras; ty såsom bekant är, består denna så kallade slagruta af mistelgrenar *). — Dock är och förblifver allt detta och dylikt endast liknelser. Vi tvifla, att hädanefter någon forsknings slagruta letar upp bevisen — om de någonsin funnits. Det endast förblifver ovedersägligt, att, såsom ofvan sagdt är, en större offerfest fordom anställdes denna dag, äfven om något afseende icke kan fästas vid Ol. Magni anförda berättelse om de ännu på hans tid till festen hörande sång-föredragen. Midsommareldar tändas ännu i några få orter, i synnerhet i Norrland, men äfven, såsom ofvan sades, i Bohuslän, äfvensom i vissa delar af Dalsland. I Norrland uppgöras dessutom på korsvägar "större eldar." Bålet bör bestå af nio slags ved. Intill sednare tider är det bruk iakttaget, att i elden kasta en svamp, som har sitt namn af ett fruktadt väsende, kalladt Bëran eller Beran, hvarigenom dettas kraft ansetts omintetgöras **). Medelst dessa eldar tror man sig vidare kunna "utröna, om någon trolldom är å färde," och skall det händt, att något djur, såsom en get, bock o. s. v. visat sig vid elden, då man trott, att Puken eller annat trolltyg, i denna skepnad närvarit ***). I Helsingland säges, att midsommarnatten bergen öppna sig, då trollen gå derur, dansa och hålla sig glada †). Hit höra i öfrigt besöken ifrågavarande natt vid vissa källor, i hvilka offringar skett. Sådana källor finnas i alla landsorter. I Tranås socken i Skåne är en källa, kallad Bobbekällan, i hvilken, enligt gammal berättelse, "menige man, så i hedendomen, som påfvedömet, offrat och ännu (1690) envetna qvinnor S:t Hans afton offra och kasta dijt penningar, eggskalor, bröd-stycken etc." I Borlunda socken, äfven i Skåne, är *Helga Hannas källa*. "Gemene man säges fordomdags offrat hvarje Sanct Hanses afton till denna källa."

Detta och dylikt häntyder tvifvelsutän på midsommarfestens begående i äldsta tider. Det mesta deraf är förgätet eller på god väg att förgätas; men sent torde midsommaraftonens och påföljande dagens sannolikt lika gamla betydelse såsom en bemärkelsetid försvinna; ty hvilken mensklighet har icke fiket och skall icke fika, att kasta en blick i sin framtid! — De hit hörande iakttagelserna äro mångfaldiga. Ännu kan den, som sednare på midsommaraftonen går ut på vägar och stigar, synnerligen i norra orterna, få se stillastående, af hvita skyngen omhvärfda, varelser, hvilka begifvit sig ut, för att af foglars läten m. m. förnimma hvad ske skall. För samma ändamål lägger man sig, likaledes omhöljd af hvita lakan, på tak o. s. v. — Midsommarmorgonen uppsöka gossar och flickor en jordfast sten, "på hvilken de ställa sig tysta och stilla med blottade hufvuden och gifva lyssnande akt på det första ljud de höra. Åt det håll, der detta förnimmes, bor den kärälskeliga" ††). Att härvid små puts icke sällan förhafvas, det kan man intyga. — Det är gifvet, att blomstren nästan företrädesvis höra dessa upptåg till. "Midsommarblomstren" bestå af nio slag af de blommor, som förefinnas, hvaribland dock alltid bör finnas en Johannisblomma (Hyper. perfor.). I Dalarna utgöra de tre slag samt tre af hvarje slag.

*) Mistel (Viscum) är ganska ymnig på öarna i Mälaren. Dess många förmenade egenskaper skall förf. på ett annat ställe omtala. **) Skrifl. meddelande fr. orten. ***) Annat meddelande fr. orten.

†) I aflägsnare trakter af Norrland ligger ett hemskt öfver sjelfva midsommaren. "De gå då tysta och grubbla på — för att icke säga häfva för — framtiden, och våga midsommardagen icke bryta ett blomster." Skr. meddelande fr. Norrbotten. Något dylikt är äfven sagt om Jemtlandslänningarne. Märkligt är hvad Linné (G. R. s. 311) i detta afseende yttrar om Gottlänningarne. ††) Enl. meddelande från Herjedalen. Härvid bör anmärkas, att i Jemtland detta nu mer iakttages Påskmorgonen.

För att plocka midsommarblomster begifver sig flickan, sedan natten inträdt, ut i engden. Om någon mötes och tilltalar henne, får hon svara endast genom tecken, men hvarken under fram- eller återförden öppna sin mun till tal. Nu brytas blommorna — de nio af olika slag*), hvilka efter hemkomsten läggas under hufvudgården, och snart hvilar på dem den slumrandes lockiga hufvud. Hvad hon nu drömmer, det inträffar. Hvarom kan väl den flicka drömma, som blandar blomster i sin bädd och nedlutar sig derpå — för att få drömma? — — För att utröna om glädje eller sorg förestår, går man ock denna natt ut till ett sädesfält, der tvenne lika höga, med ax försedda, rågstånd ombindas, det ena med ett rött band (för glädjen) och det andra med ett svart (för sorgen). Morgonen derpå efterses hvilketdera af stånden skjutit öfver det andra. Det längre ståndet blir det betydande**).

”Midsommarsafton skola åkrar löfvas, eller en löfvist sättas i hvarje åker, hvilket skall förorsaka god årsväxt. Då bör allahanda löf och blomster plockas och hopbindas till *midsommarqvastar*, hvilka upphängas i alla hus och i synnerhet i ladugården, så kan ingen förtrolla boskapen. Johannisgräs (hyper. perf.) tros hafva bästa verkan, och bör för all ting vara med”***). Midsommarqvastarna anses behålla deras skyddande kraft hela året, hvarföre de flerstädes väl förvaras. *Midsommarkransarna* tjena blott till prydnad på väggar, bohag o. s. v. I Dalsland hafva de ett eget utseende.

Här borde väl äfven talas om allmogens ”blomsterprydnader,” helst dessa nu mer just äro det hufvudsakliga i festen; men anförandet blott af en del af hvad vi i skilda orter härom iakttagit skulle leda till vidlyftighet. Det blott må nämnas, att flerstädes nästan hela veckan för midsommaren upptages af förberedande åtgärder, såsom tvagningar o. s. v. I en socken af Westmanland samlas man, åttonde dagen för midsomardagen, på stranden af en liten skogssjö, der sand fylles i medförda krukor, för att sedermera hemma begagnas vid rengörelsen. Vid tillfället äga åtskilliga förlustelser rum, och till dansen denna qväll har intill sednare tider sjungits denna visa †):

1.

Och träden de löfvas och marken är grön;
Hvarendaste blomma hon ständar så skön.

2.

Lilla fågeln han sjunger med ljufvelig röst;
Han är fälle glader allt uti sitt bröst.

3.

Så prisom vi sommaren, fager och fin;
Sjungom: ljufveli', ljufveli' midsommartid!

”För att länge kunna behålla nöjet af blomsterprydnaden, plägar i några orter samtelige kusfolket en hel vecka bebo någondera af uthusen.”

Likaledes vore icke litet att berätta om majstängerna eller majträden, hvarom åtskilligt icke allmänt bekant kunde anföras, äfvensom om dansarna och lekarna kring desamma, men enär den snart instundande midsommaren bereder vännen häraf tillfälle att sjelfve skåda och iakttaga, må med fullföljden af vår teckning tills vidare anstå.

*) I Dalsland måste de nio slagen af blomster hemtas från nio serskilda åboers ägor.

**) Ett annat spådomsgrepp, som vid denna tid öfvas, är detta. En sluten ärtskida, som bör innehålla jemnt nio örter, hänges på en träd öfver dörren. Den första, som derefter inträder i rummet, bär den tillkommande älskades namn.

***) Gaslander a. st. s. 25. ”Befinnes säden af matkar nedfällas, sättes thenne afton en rie (stör, hvarpå den afskurra säden till torkning upphänges) med smala ändan i åkren, eller en sopeqvast, eller ock en käpp, hvarmed en orm är slagen ihjäl, så fly alla matkarne bort.” D. s.

†) Se *Skriften* Runa, h. 3, sid. 41—42. ††) Melod. finnes intagen å sid. 34.

Dragsmarks Kloster.

(Bohuslän, Lane Härad).

Ytterst på det fordom af åldriga bokar beskuggade Bokenäset, som på Bohusläns medlersta kust utskjuter emellan Gullmar- och Koljefjorden, ligger den lilla romantiska Dragsmarksdalen. Denna dal — i äldsta fornhandlingar benämnd Draxmörk, enligt folksagan efter en drake, hvilken enfalden tror ännu i det närbelägna Skälbergets grottesalar rufva på en silfverskål — äger en naturskönhet af det underbara slag, som Bohuslän ensamt kan framvisa. Höga skogklädda fjellväggar bevaka afundsjukt denna minnets fristad, och öppna sig med möda för en liten hafsvik, hvars yta i ständigt lugn återspeglar de stela klippbranterna. Rika åkerfält, genomstickna af vänliga trädgårdar vid sidan af snygga människoboningar och en liten hvitmenad träkyrka med sitt anspråkslösa torn, teckna den tafsa, som utbreder sig inom denna storartade infattning. Och då den hitkommande vandraren hänryckt försjunker i åskådande af denna sällsamma förening emellan söderns vekhet och nordens höga allvar, träffas hans öra esomoftast af de sorgliga molltonerna af en gammal folkvisa med omqvädet: "men lyckan hon vänder sig ofta om." Och om han då, förvånad öfver denna dystra påminnelse på ett ställe, som naturen sjelf tyckes hafva bestämt till ett hem åt lycksaligheten och friden, spanar efter någon synlig anledning dertill, upptäcker han en grå stenmassa, som i skarp kontrast till de omgifvande föremålen reser sig i dalen utmed den vänliga kyrkan. Denna stenmassa är en murlemming, som redan i sekler burit ett ojäfvigt vittnesbörd om sanningen af folkvisans utsago. Den står der, en minnesvård åt gudsnitet, åt kärleken och åt konsten — dessa tre, som hvar för sig fått under tidernas vaxling pröfva huru för dem "lyckan har vänt sig ofta om." Der nemligen

"Reste sig från gråa ålderdomen

Ett kloster — heligt då, men tiden kom

Och gjorde hemgång uti helgedomen."

Det var skön Valborgs visa, som klingade. Det är vid hennes graf, vid vittnet till hennes och den ädle Axel Thordssons kärlek och försakelser, vid ruinerna af en nordisk högskola under medeltiden; med ett ord — vid Dragsmarks kloster vandraren befinner sig.

Lika obetydliga äro de skrifna underrättelser vi äga om detta märkvärdiga ställes öden, som de ruiner efter dess byggnader, hvilka blifvit uppbevarade till våra dagar. Sjelfva klostrets murar äro numera jennade med jorden, och endast en del af kyrkans — i häfderna och folksagan kallad Mariækyrkan — norra mur kvarstår af all den fordna herrligheten. (Se pl. 3). Hvad man med visshet vet, är att denna helgedom uppbyggdes i medlet af 13:de seklet af Norrske konungen Hakon IV Hakonsson, som hitflyttade den af honom i Tönsberg anlagde Barfotabrödernes kyrka, och tillika inrättade här ett Augustinerkloster, hvilket jemte kyrkan helgades åt Jungfru Maria, och begåfvades med ett jordagods af 50 Manatabol *). Ruinen äger således den vördnadsbjudande åldern

*) "Eit Mamataboel eru IX Spanner Korn-Sad i Jordu." Denna anmärkning, hämtad ur ett gammalt manuscript, som är infördt pag. 26 i Rami Norriges Beskrivelse, upplyser om betydigheten af K. Hakons gåfva. Uti Diplom. Svec. I: 882 finnes följande stadfastelsebref på nämnde donation, utgifvet af Hakons son Konung Magnus Lagabæter: Magnus Rex Norvegiæ Haqvini Regis filius universis hoc scriptum visuris vel auditoris salutem mittit. Notum esse volumus omnibus tam presentibus quam futuris in posterum qualiter Dom. Rex Pater noster Karitate divina succensus domum fratrum minorum Barfode Brödre Kirkie dictam e civitate Tönsberg in locum amenum (amoenum), qui Dragsmarc

x) se Lij. a. Boninus. Nord. Fornl. XI 4.

af omkr. 600 år. Men det är hvarken denna dess ålder, eller dess närvarande utseende, som gör den till ett föremål för talrika valfarter och på ett så högtidligt sätt anslår de valfärdandes sinnen, utan en sägen, som dervid är fästad, och som i lena toner återljuder ifrån Dragsmarksdalens innebyggare, nemligen sägnen och sången om Axel och Valborg, kanske den skönaste och den mest rörande af alla nordens folksagor — äfven om den icke i sina särskilda detaljer skulle kunna göra anspråk på historisk säkerhet. Det knappa utrymmet förbjuder oss att här i sin helhet införa Skön Valborgs långa visa, hvilken dessutom nyligen blifvit i flera arbeten bekantgjord, men själfva händelsen, som deri omförmäles, må i korthet anföras med de tillägg, den orimmade folksagan har att dervid göra.

På Hultås, — en gård i Dragsmarks granskap, — bodde i fordomtima den sköna Valborg Ingemarsdotter, hvilken redan i barndomen älskades af sitt syskonbarn, den ridderlige Axel Thordsson. Under det denne tjente i Kejsarens hof för de gyldene sporrarne, samlade den unga tärnans allt mer uppblomstrande skönhet omkring henne en skara tillbedjare, främst ibland hvilka den Norrske konungasonen Hakon stod, med maktens och bördens lysande företräden på sin sida. Träffad af ryktet härom, skyndade Axel, som nu vunnit ära och namn, tillbaka till fäderneslandet, återfann sin barndomsbrud älskligare, men icke mindre trofast än förr, och förnyade med henne de forna eder om evig trohet och kärlek. Men utom det att de båda älskande voro nära beslägtade, hade de blifvit af samma faddrar burna till dopet, och voro således dopsyskon, och af denna tillfällighet begagnade sig den försmådde konungasonen, för att tillfredsställa svartsjukans och det sårade högmodets kraf. En tjenstvillig munk framdrog en förut i Norden okänd påflig bulla, som förbjöd äktenskap emellan personer, som befunno sig i denna andeliga släktskap (Gudsiwio), och på grund af denna, tvingade Prins Hakon presterskapet att högtidligen upplösa förbindelsen emellan Axel och hans trogna brud. Detta skedde inför högaltaret i Mariækyrkan, i hofvets och kapitlets öfvervaro, i det biskopen med ett svärd sönderskar den duk, de båda älskande fränderna höllo emellan sig, till ett tecken att det band, som hittills förenat dem, nu var för evigt slitet. Med den hjeltemodiga ståndaktighet, hvaraf endast en ädel qvinna är mäktig och dock trögen sin kärlek, bar den olyckliga värnlösa jungfrun sitt öde, under det riddarens mod svigtade. Men Hakon fick icke länge njuta frukten af sin föga konungsliga bragd. Inom kort blef der örlig i landet, och härbudet kom äfven till herr Axels gård. Glömsk af fordna oförrätter skyndar då den ädle att erbjuda sin arm åt den furste, som beröfvat honom hans lefnads lycka. På Fidje hedar i Lyse socken, på det närliggande Stängenäs, stod striden. Hakon stupade och Axel hämnade hans död, men föll själf i segerns stund dödligt sårad till jorden. Han befallde då sina män att föra sig öfver till Dragsmark, men dog under vägen med den älskades namn på läpparne. Vid Lökås i Bokenäs socken utvisa två stenhällar det ställe, der

vocatur transferre curavit et inibi de patrimonio suo Monasterium S:æ Mariæ secundum b. Augustini ordinem fundavit, dotavit et ad stipendia fidelium L. mansis cum omnibus agris, pratis aquis sylvis et appendiciis suis ditavit. Ea propter ut hec rata et inconversa permanerent, presentium literarum sanctione firmavimus, quod bona omnia monasterio S. Mariæ in Dragsmark per Dominum Regem Patrem nostrum, Nos et Dominam matrem Reginam nostram collata debent esse quasi antea post translationem monasterii hujus ab ecclesia fratrum minorum in Tönsberg fuerint, ita quod omnes possessiones et omnia obtenta et obtinenda quocunque modo de jure huic monasterio obveniunt de donationibus Regum vel principum aliorum vel quorumcunque fidelium aliorum largitionibus, quiete et inconcussa sub nostra regia auctoritate permaneant et nullius temeraria invasione sollicitentur.

han uppgaf sin ridderliga anda. Vid underrättelsen om herr Axels död lät den sörjande Valborg viga sig till himlens brud, och helgade i Dragsmarks kloster *) sina återstående dagar åt minnet af sin älskade barndomsvän. Der genomlefde hon ännu i den trånga cellen många långa år, innan döden gjorde slut på hennes lidande. — Så långt sagan. — Vi vilja tillägga, att helt nära den kyrka, som varit vittne till Skön Valborgs lidanden och uppoffringar, förmultnar hennes stoft. Ännu för få år sedan utmärkte en fyrkantig grafsten hennes förmodade hvilorum, men är nu gömd under en uthuslänga. Likväl göras ännu årligen till denna graf talrika valfarter af kringliggande orters innevånare, och ehuru själamässorna, efter henne, kärlekens och dygdens hjel-tinna, för århundraden sedan tystnat uti Mariækyrkans pelarchor, återklinga de ännu — fastän efter en annan ritual — ur de lindar, som bekransa dalen vid Dragsmark.

Det är denna sägen, som göra de Dragsmarkska ruinerna — åtminstone för folket i allmänhet — mest intressanta, och det vore visserligen grymt att underkasta den en allt för hårdhärd behandling af kritiken, emedan tron på dess sanning då säkert hos mängen skulle försvinna; och blefve sagan om Axel och Skön Valborg icke mera trodd, hvem skulle väl sedan valfärda till Dragsmarks kloster? Sanningen kräfver dock den beaknelse, att många af uppgifterna i oftanämnda visa — hvilken enhvar väl finner måste vara en osäkrare historisk källa än sjelfva den fornsägen, hvilken den romanti-serat — äro helt och hållet diktens tillsatser; men med lika säkerhet våga vi påstå, att denna fornsägen, och följaktligen äfven visan, stödt och stödjer sig på ett histo-riskt faktum. Alldravigtigast vore att få afgjort till hvilken tidpunkt händelsen hörer; men krönikorna gifva oss härvid ingen ledning. Vanligen antages, att med den i visan omnämnda Hakon afses den Konung Hakon Hakonsson, som anlade Dragsmark, och deraf har uppstått den hypotes att detta blifvit anlagdt skön Valborg till ära; men det haltande i denna gissning inses för lätt, för att tarfva någon bevisning. Ännu osannolikare är att tänka på K. Hakon Härdabred, hvilkens tid infaller nära ett sekel före Dragsmarks anläggning. Deremot tyckes det icke orimligt att här menas först-nämnde Konungs son, Birger Jarls måg, Prins Hakon, hvilken afled år 1257 efter en i Bohuslän ådragen sjukdom. Dennes död på slagfältet är i sådant fall ohistorisk; men har troligen, då folksagan utbildades till folkvisa, blifvit diktad, för att derigenom ännu mera förherrliga Axels, hjeltens i sången, högsinnade karakter. Antaga vi detta, blir det ganska troligt, att den strid, i hvilken Axel Thordsson stupade, orsakades af det infall, som Danskarne under K. Christoffers tid, vid år 1256, gjorde på Bohuslänska kusten **); och då allmogen på Stångenäs, vid berättelsen om slaget på Fidje he-dar, der "Axel skön Valborgs brudgum" föll, bestämdt tillägger att fienderne voro Danskar, vinner denna förmodan icke ringa grad af sannolikhet. Vilja vi uppsöka ännu flera bevis för hänförandet af Valborgs historia till medlet af 13:de seklet, kunna vi hemta ett sådant deraf att Gudsiwolagen, som i oftanämnda visa spelar en vigtig rol, otvifvelaktigt först infördes i Norden af Kardinalen Wilhelm af Sabina vid år 1247 ***).

*) Historien upplyser väl icke att vid Dragsmark äfven varit Jungfrukloster; men åtminstone omnämner folksagan det, och vet till och med att utvisa stället, der det stått.

***) Peder Clausen, p. 720.

***) Bælters Kyrkoceremonier p. 502. I Upplands-Lagen af år 1296 nämnes Gudsiwolag. Wilhelm af Sabina var först uti Norrige innan han år 1248 på Skenninge kyrkomöte förmådde Svejskarne att emottaga Jus Canonicum.

Sagan ger vid handen, att denna lag aldrig förr varit här tillämpad, än vid det tillfälle hon omtalar.

I likhet med sagorna om Hagbart och Signe, om Starkotter och Långben Rese m. fl. har äfven Axel och Valborgs äfventyr blifvit lokaliseradt på flera orter i Norden. På Houe och på Gidsköe i Söndmör, på Sletta och på Venja i Romsdalen, samt på Ejnebu i Gulbrandsdalen, allt i Norrige^{*)}, visar man fornlemningar, som sättas i sammanhang med denna händelse; men då dessa, med undantag af den på Gidsköe, alla tillhöra hednatiden, och den på sistnämnda ställe befintliga runsten oemotsägligen tillhör 11:te eller 12:te seklet**), så synas deras anspråk vara allt för löst grundade, för att komma under granskning. Och då vi vid Dragsmark äga ruiner efter en Mariekyrka och ett Augustinerkloster, då der gifves en noga detaljerad folksägen om händelsen, då Valborgs visa der ännu sjunges, och då hennes graf der visas, — icke längesedan täckt med en fyrkantig åt ena ändan afsmalnande häll, sådan som 13:de seklets grifvårdar vanligtvis äro formade — tyckes intet tvifvel blifva öfrigt, att ju der är stället, hvarest för Axel och Valborg "lyckan vände sig om."

Innan vi lemna detta ämne, låtom oss kasta en blick på sjelfva den visa, vi så ofta omnämnt, och som i alla afseenden bör betraktas såsom en af Dragsmarks fornlemningar. Denna, som fordom var en af våra allmännast kända fornsånger, synes vara författad i 11:de eller 15:de seklet. Den innehåller icke mindre än 200 verser, men har troligen icke från början ägt denna storlek, utan tid efter annan fått nya tillökningar, och detta torde förklara de många motsägelser och historiska misstag, som deri förekomma. Denna sång, som aldrig lemnar ur sigte det i omqvädet antydda temat om lyckans ostadighet, verkligen förvånar genom sin fasta hållning af de handlande personernas karakter, och genom sin djupa uppfattning af människohjertats lidelser och strider, ådagalagd isynnerhet uti skildringen af hjeltinnan sjelf. Äfven om man icke hos dess okände författare träffar den stora skaldens blixtrande tankar, slående med sin styrka och glans, genomgår dock en mild, vacker poetisk anda hela hans dikt, hvaraf vi såsom ett litet profstycke vilja, utan allt urval, anföra dialogen emellan de båda sorgsne älskande efter deras skilsmessa.

Der breddes duk, de sattes till bord,	"J sägen mig Valborg, min ädla ros,
Der skänktes båd' mjöd och vin.	Medan vi äro ena härinne,
Herr Axel han satt med sorgfullt mod	Hvad råd vi nu kunna uppfinna oss,
Och talte med kärasten sin.	Att sorgen vår må försvinna."
Men lyckan hon vänder sig ofta om.	Men lyckan etc.

*) Se Ströms Beskrivelse over Söndmör 2, pag. 113 seqq. Jfr Nyerups Anmärkningar vid Axel och Valborgs visa.

**) Den s. k. Valborgs grafsten på Gidsköe kyrkogård äger den i forntiden brukliga formen af ett likkistlock, vid dess båda ändar försedd med uppståndare, på den ena af hvilka man finner samma figur inbuggen, som står på det gamla patenet i Dragsmark, nemligen en hand med två uppräcpta finger, emellan solens och månens bilder. Längs stenens rygg går en kort oläslig runeskrift. Det torde blifva ganska svårt att kunna uppvisa någon dylik grafsten ifrån 13:de seklet. Någon Mariekyrka har icke funnits på detta ställe, eller i det närbelägna Borgund, som Ström vill, ty Ramus i sin Norrig. Beskr. pag. 177 upplyser att denna kyrka varit helgad St. Margaretha. Ströms påstående att Axel och Valborgs i visan omnämnda härkomst af Gildskeätten skall häntyda på deras börd af Gidsköe, är icke bevisadt, och mindre sannolikt. Visan menar utan tvifvel att de båda älskande härstammade från Harald Gilles kongliga ätt.

"Får jag konungen, om det så går,
Då sker det ju mot mitt minne.
Om jag än lefde i tusende år,
Går J mig aldrig af sinne."

"I högan loft vill jag sitta med id,
Och virka det guld så trogen;
Så sorgelig vill jag lefva min tid,
Som turturdufvan i skogen."

"Hon hvilar sig aldrig på grönan gren,
Hennes ben äro aldrig så trötta;
Hon dricker aldrig det vatten rent,
Men rörer det först med fötter."

"Min Herre, J riden så lustelig *)
Att jaga den vilda hara;
Alla de tankar J fån om mig
J låten dem strax bortfara."

"Om jag än rider i rosende lund
Och jagar de djur uti skogen,
Hvad skall jag göra om nattestund,
När jag dock icke kan sofva?"

"Mitt fädernegods vill jag sälja försann
För silfver och guld det röda;
Se'n vill jag draga i främmande land,
Och sörja mig sjelf till döda."

"Min Herre, J säljen ej eder jord;
Den är så hårdt att mista;
Men sänder nu strax Herr Asbjörn ord;
Hans dotter den skall J fästa."

"Alfhild hans dotter J fästa må,
Och lefva hos henne med ära.
I moders stad vill jag eder stå
Och sorgen så för oss bära."

"Ingen skön jungfru jag hafva må
Och ingen trolofvar jag mig,
Kunde jag än Kejsarens dotter få,
När jag nu icke fick dig."
Men lyckan hon vänder sig ofta om.

Detta är ju vackert, till och med skönt; men om läsaren fick höra det sjungas på sin smältande melodi, i Dragsmarksdalen, en stilla sommarqväll, då solens sista strålar förgyllde ruinen af Mariäkyrkan! — — —

Men redan allt för länge hafva vi uppehållit oss med ett ämne, som af mången torde anses föga viktigt, och vi återgå derföre till vårt kloster.

Kort efter sin anläggning blef Augustinerklostret i **) Dragsmark af stor betydning, och af ett mera välgörande inflytande på tidens bildning, än de Nordiska klostren i allmänhet. Munkarne inrättade nemligen här en högskola, hvars lärosalar, enligt en sägen på stället, skola varit uppförda på ofvannämnda Hultås. Hit samlades de adliga ynglingar ifrån Norrska och Danska väldet och bibringades de kunskaper och den humana bildning, som höfdes den tidens riddersmän. Äfven ifrån Sverige besöktes troligen denna läroanstalt, särdeles under den tid länet lydde Gustaf Wasas spira, emedan vi finna klostergodset då ökad med egendomar på Dahlsland; men för öfrigt är denna

*) En vers emellan denna och föregående är med flit utesluten, såsom utan tvivel i sednare tider understucken.

**) Ett gammalt bref från en Prämonstratensisk Abbot till Abboten i Beckaskog med anmodan till denne, att visitera Dragsmarks convent, har föranledt den förmodan att detta sistnämnda förbundet sig till Prämonstratensernas reglor, hvilket kan vara sannolikt nog, i anseende till det der befintliga Canonicatet. (s. Wieselgrens dissert. de Claustris Svio Goth.).

denna högskolas historia alldeles obekant. Måhända kunna vi här söka det seminarium, i hvilket södra Norriges presterskap hämtade den lilla upplysning, hvarmed det uppträdde under den yngre medeltiden. Mariäkyrkan lärer gjort anspråk på att anses såsom cathedral för viken, och på fornhandlingar finna vi "bröder från Dragsmark" gemensamt med "caniker från Opslo" utöfva domsrätt i tvistefrågor, rörande Vikens kyrkor. Omedelbart lydte derunder två kapell; det ena var nuvarande Bokenäs kyrka, som ägde tvenne altaren, deraf ett kallades St Botolphi; det andra kapellet var uppbyggt på stranden vid Oxvik, helt nära Hultås, och såsom dess lemningar utvisas ännu några grofva stenblock.

De forna Abboterna i klostret hafva nästan alla förlorat sig i glömska. De enda man kan få reda på äro Niclis vid år 1423, Thore 1492 och en "brodher Helge medh Gudz naadhe Abbete i Draxmark" år 1500, hvilkas namn finnas på uppbevarade fornhandlingar. På ett af den förstnämnde utfärdadt qvittobref *) hänger ett vaxsigill, föreställande en abbot i full ornat, hvaromkring kan deschiffreras: SABBATI...O..ASTEMARIE, hvilket utan tvifvel är S. Abbatis Monaste Marie; ehuru de båda sista orden lätt kunna läsas som Drascemarce.

Dragsmarks kloster blef med tiden ett af de rikare i Norrige. Konung Hakons hederliga gåfva ökades oupphörligt af personer, som i Mariäkyrkans berömda helgedom åstundade hviloställen och själamesor. Vid tiden för reformationen ägde klostret jordagods öfver hela norra Bohuslän, på Oroust och på Dahlsland m. fl. orter, hvilka endast i landskyld räntade 1 t:ta råg, 183 t:ta malt, 22 t:ta korn, 57½ t:ta mjöl, 95½ *Lt*. smör, 1 t:ta hafre och 48 hårda dalrar, oberäknadt alla öfriga derifrån utgående inkomster, som visserligen flerfaldigt öfversteg detta i värde. Naturligtvis stodo klostrets dyrbarheter och lösa egendom i ett öfverensstämmande förhållande till dess fastigheter, och ett och annat gåfvobref, som ännu finnes i behåll, visar att det icke sällan var föremål för de frommes runda frikostighet. Endast af Drottning Dorothea i Danmark, Konungarne Christoffers af Bajern och Christians af Oldenburg enka, hugnades det med en gåfva af 500 mark, emot vilkor att hålla evärdliga messor för hennes och hennes anhörigas själar **). Men långt ifrån att dessa rikedomar kunde freda klostret från

*) Detta bref, som förvaras på Morlanda säteri på Oroust, lyder sålunda:

Allm mom sam þitta bref sea ædr hõra Sendi brodher niclis abbote j draxmarka clost ok allt enetet þær sama staad qd. gudz ok sina kunkt görande at jac ok brødrene j samastandh hafum giort jordhaskipte mædh gamale gamalss. fingham meer saf honn ix ora bool j svinawikene som meer attom allt halft fórt ok haus luth sva mykin, som han attte j Ranesse friælst oc akærolóst firi hvarin mane mæd allu lutu ok lunindu som til lighat hafu fra forno ok nyo jnna gaardz ædr wttau. jt. fik ok gamal gamalss. af oss j mott sinne jord vi óra bool j apildatufenne ok half marka bool j honadhoble j kuuagx vikkene molanda sokn j ordost. skal han oc þessa jord fólgia friælstha ok vbrygdhetha firi oss ok varu apt komadu þy vi takom jord firi jord. jt. gaf han oss æn tel aflóso pæningo som var en yxnókór om x mark jt j kætill om ix mark a bismarann for j mark gilda jt j ælædhi for j mark gildha jt j mark gildha j redho pæninghom hæf at nógdho vi oss þa badhe at þa war vel skipt. Oc tel þess mer visso þa hægdhe sir jor nicliss. Þst oc biorn steuarrs. lagretts. man j ordost sin Insigle mæd vax jnsiglom firi þitta bref som giort var j draxmark a fiærdha dagh jula Anno dm m cd' xx' iij.

Under detta bref, som är vidfästadt ett annat mindre af nästan lika innehåll, hänga 5 vaxsigill, deribland ofvanbemälte abbotssigillet och ett fragment af ett annat, som föreställer en sittande man med en bok i hand. Kanske är detta sjelfva Conventets insegel och i detta fall den sittande mannen St Augustinus.

**) Kontraktet härom finnes infördt i Götheborgska Magazinet för år 1767, så lydande:

Kendes Jeg Abbodh Thore och menig Couuent och vore efterkommere i Draxmark kloster, at vii

verkningarne af den storm, som utgick ifrån Luthers lärosal, påskyndade de snarare dess fall. År 1533 öppnades Dragsmarks klosterportar för dem, som ville gå derur; men de qvarblifne munkarne fingo dock en tid bortåt — sannolikt för canonicatets skull — behålla större delen af sina inkomster, dock med vilkor att deraf aflöna en Luthersk predikant vid kapellet i Bokenäs. Men denna då ovanliga medgörlighet blef af kort varaktighet. Rövare, höljd i läronitets mantel, infunno sig snart, ”för att föra något silfver af det gamla afguderiet till Danmark” och plundrade Mariækyrkan på dess dyrbarheter, deraf likväl en del under transporten derifrån råkade stadna i händerna på några odokumenterade kamrater från Burgund. Munkarne utdrefvos, högskolan upphäfdes och klostergodsen förvandlades till ett eget kronolän under särskild länsherre*). Följande sekel fullbordade förstörelsen. Klosterbyggnaderna nedbrötos, och en rå egennytta skändade Mariækyrkans kongliga rundbågar, hvars ämnen öfverfördes till Bohus af Danska läns höfdingen Ivar Krabbe, och der hopfogades till tvenne försvarstorn**), på hvilka — likasom till straff för vandalismen — Svenska fanan ett par år derefter svajade. — Nu hade för Dragsmarks kloster ”lyckan vänt sig om!”

haffue beplectidh oss at holde svodan thieniste som her effterskreffvit står, for vor nadige frwess Drotning Dorothea, Kong Cristierns, Kong Cristoffers och alle hennes nades foreldbres och alle cristne Siele til evigh tiidh, som er hver tamperdagh om arett en messe aartiidh met vigiliis, och hver fredagh om aret en messe aff thet helie kors, och hver løverdagh om aret en messe aff vor frwess bebudelse, kalles Rorate, och en messe aff the helghe trefaldighet hver søndagh til evigh tiidh for hvilken fornefnde thieniste gaff hennes nade til fornefnde Dragsmarks kloster 500 mark gotz och penninge at fornefnde Guds thieniste skal ther met oppeholdes til evigh tiidh. Thy beplecther vy oss och vore effterkommere fornefnde Guds thieniste at ville holde vforsømmet, nagher made til evigh tiidh. Skede thet swo, thet guth förbindu at fornefnde gutz thieniste æy vppeholdes och forsømmedes i nogher mathe, tha beplecther vii oss och vore effterkommere at staa hennes Nade och hennes nades arffvinge til rette thetfore. Til ythermere vitnesbyrd och bethre forvaring hengher Jegh Abodh Thore myt Indsegle och menigh conuentis indseghle nethen thette breff, tilbendes uelbyrdige men Axel Olsson. Laffrens Klawsson Laghman i Vighen, Mattis Olssen och Henrich Fryss. væbnere at the henge syne Indseghle nethen thetta breff meth wore. Skreffueth pa Bahwss, quarta feria post Inventionem sanetæ Crucis, anno Domini M.CD. nonagesimo secundo.

Hos Suhm finnas anförda 2ne gåfvobref till Dragsmarks kloster. Det ena, utfärdadt år 1341 af Groa Thorleifsdotter lyder: ”I nafne æins gudes. I Hæilaghææ þrænnengh fadurs ok sonar ok Hæilags Anda. Ek Groa þorlæifs dotter Hell bædæ at viti ok likame gerer þæssa skipen. Gudi til hæiders ok hans signada moder Mariu æn mer til salo hiallpar, fyrst at ek gefuer gudi sialfuum sall mina. Æn lekame minum hæfuer ek koset leghstad at Mariu kirkiu j drags mark gæfer ek þar fyrir hallfuara merker boll j bakka er ligger j lyngs sokn. En mer till Aartida halds gefuer ek xij auru boll iardar j þæima jordum mercker boll j skællfua rudi ok hallfua merker boll j fyrsoghdum bakka med þæssu skilorde at Herre Abote ok broedre j dragsmark skulu halda aartid mina æfuenlega med sunghnum salatidum ok salamøssu a huærn aartida dagh minn. Þærmed skulu þæir sædu x fatæka mæn ok lota brenna tuav kórter ifuir græft mina. þæu et stande mörk huert medan aartidin ok salamøssor seghiaz. Skulu þæir ok seghia lata æina salamøssu a huærn dagh j þæim vij nattom sæm aartid min hefuer veret, vil ek ok at fyrnæmst. xij auraboll falle apter undir mina ærfungia, ef aartidin ok all annat þæt sæm ek hefuer skipat j þæssu minu testamenta brefue værder æi haldet. Ok til saunnda Sættu Sira æireker Øystæinn, ok Haluarder biðrønsson Korsbroeder j Oslo siin insighli med minn insighli fyrir þætta breff, er næruerende varo þa er ek gerde þæssa skipan a Thisdaghen neste Øypter barnabe Apostoli. Anno Dn MCCC quadragesimo primo.” — Det andra gåfvobrefvet på 10 mark silfver, skänkt till klostret af Konung Magnus Eriksson och hans Drottning Blancha, är dat. Lödese år 1347. ”In Nomine Domini amen. Nos Magnus Dei gracia Rex & Blancha ejusdem gracia Regina Svecie, Norvegie et Scanie — — legamus ad Draxmark decem marchas argenti — — Dat. Ludhosie an Dni M.CCCXL.

*) Ända till dess landet blef Svenskt utgjorde Dragsmarks klostrens län en särskild förläning, med hvilken länsherren till Bohus icke hade något att beställa. Af Dragsmarks forna länsherrar känna vi *Hartvig Hvütsfeldt* i början af 17:de seklet; *Vice Amiralen Nils Hammar* till 1643; *Thomas Dyre* till *Sundsby* till 1651, då länet gafs åt *Henrik Willumsen Rosenvinge*, som måste afträda det till Svenska kronan. Många af de forna klosterträdgårdarne äro nu skatteköpta. Sjelfva hemmanet Kloster innehafves af ofvannämnde Hammars descendenter.

**) v. Ströms handskrifue Annot. de Bahus.

Sedan vi nu i korthet öfversett Dragsmarks öden, kastom ock en blick på dess kvarlevor! Ännu för ett århundrade sedan voro Mariækyrkans ruiner i så bibehållet skick, att de åskådliggjorde den märkliga byggnadens utseende i bättre dagar. De visade att denna, som varit uppförd i rundbågsstil och med all den prakt, medeltidens fromma byggnadskonst slösade på sina helgedomar, varit 80 fot lång, 40 d:o bred och vid gafvarne haft öfver 60 fots höjd*). På östra gafveln var ett tredelt fenster, hvars särskilda afdelningar voro 50 (?) fot höga och 2½ d:o breda. De finpolerade posterna och rundhvalfven voro prydda med rika löfverk och englahufvud. Å vestra gafveln, som kvarstod till 36 fots höjd, syntes en 28 fot hög dörröppning, och deröfvanför ett rundt fenster, deladt af tolf radier. En sten, som för ett par år sedan upprädfdes, der den forna dörren varit, visade att denna sistnämndas infattning varit prydd med smärta fristående pelare. Af kyrkans norra sidomur var bibehållet endast ett stycke af 50 fots höjd och 32 d:o längd, och af den södra en ännu obetydligare kvarleva, som icke kunde upplysa något om de fenster, som byggnaden haft på denna sida. Vid sydöstra hörnet syntes grundmuren efter ett litet sanctuarium. Murarne, som kan ses af den ännu befintliga kvarlevan, bestodo af dubbelmurar af tillslagen gråsten, med mellanfyllnad; men dörr- och fensterinfattningarne med dess prydnader voro af finhuggen tålgsten**). Alltsammans var mossslupet, och en grönskande krans af rönnar, som uppspirat på de halfförstörda murarne omgaf, såsom minnets symbol, den ärevärdiga lemningen; men inom ruinen höjde sig resliga askar, och skuggade med lummiga kronor de hänsöfnas stoft, deruti deras rötter frodades. Men år 1752, då socknens träkyrka ombyggdes, behöfdes sten till tomtning och golffyllnad, och den vördnadsbjudande ruinen plundrades då så grundligt, att den enda kvarleva deraf man nu finner är ett stycke af norra muren, på hvars spets en liten mar-rönn och en förtorkad fura sucka i vinden. Det är denna, omkr. 26 fot långa och 34 d:o höga murlemning, som visar sig i förgrunden af bifogade teckning. Det stycke af kyrkogårdsmuren, som synes till höger härom, består till det mesta utaf återstoden af ruinens östra gafvel.

I närheten af den förstörda Mariækyrkan, som ligger på hemmanet Klosters ägor, har man vid odlingar påträffat grundmurar och tomtningar efter det gamla klostrets byggnader, hvilka varit uppförda af både sten och träd. På något afstånd härifrån är belägen en bondgård, som kallas Munkeby. Der skall enligt sägen varit munkarnes bostad en tid, då ett nunnekloster fanns vid Mariækyrkan, och man har äfven på detta hemmans ägor funnit spår efter betydligare byggnader***). Emellan Munkeby och Dragsmark sträcker sig ett smalt färskvatten, benämndt Klosterdammen, som allmogen tror beteckna en igenrasad underjordisk gång, hvarigenom nämnda ställen stått i hemlig gemenskap med hvarandra; men traditionens utsägo i allt värde; tyckes dock namnet angifva vattensamlingens rätta tillkomst och bestämmelse. Den forna begravningsplatsen har varit der nu gården Klosters trädgård är, hvilket synes af den myckenhet människoben, som der ständigt uppgrafves, ehuru hvarken der eller i trakten några forntida grafstenar finnas. Deremot skall Dragsmarks nuvarande kyrkogård varit den gamla klosterträdgården, och några ovanligt stora Benvedsträd (Evonymus Europæus),

*) Ödmans Chorogr. Babus, p. 264 sqq.

**) Berättelsen att K. Hakon låtit bitföra en myckenhet sculpterad marmor från Trondhjem läser hvarken kunna bevisas eller vederläggas.

***) På Munkeby gjordes för ett par år sedan ett eget fynd, bestående af öfver ½ tunna hästtänder. Allmogen tror att dessa tänder sutit i munkarnes käftar.

som der växa och af folket betraktas med stor vördnad, sägas hafva blifvit ditplante-
rade af klosterbröderna. Ingen, som valfärdar hit, återvänder hem utan att såsom ett
minne hemföra en qvist af dessa träd. Trädgården och kyrkogården hafva således med
tiden utväxlat bestämmelse. Der munkarnes de profundis fordom ljöd leka nu barnen
i fruktträdens skygd, och der de förra i ångan från sina blomstersängar vederqvecte
sig från messa och poenitens, äro yngre slägter hvarftals nedbäddade!

Af klostrets och kyrkans forna tillhörigheter finnas högst obetydligt igen. Det
säges i orten, att Generalguvernören Grefve R. v. Ascheberg låtit bortföra åtskilligt
deraf, isynnerhet grafstenar, som i hans tid funnos kvar, till sina egendommar. På det
honom fordom tillhöriga säteriet Gullmarsberg, beläget 2 mil från Dragsmark, förvaras
en konstigt virkad tapet med bibliska och symboliska föreställningar, hvilken skall hafva
tillhört klostret. Socknens ännu begagnade kalk och patén torde ock ursprungligen
 varit Mariækyrkans. Kalkens ovanligt låga, men vida skål, och fotens konstiga utarbet-
ning, samt det drifna paténet, hvaruti man ser en hand med två uppräcktade finger emel-
lan solen och månen, röja en högre ålder, som dock icke upplyses af någon slags in-
scription. Öfver altaret i kyrkan hänger en liten madonnabild af alabaster, hvilken
otvifvelaktigt fordom prydt någon klostercell. Jungfrun föreställes sittande under en
himmel, kringsväfvad af 4 englar, och öfver henne nedkommer dufvan, andens symbol.
Dessutom förvaras vid kyrkan 2:ne groteska hufvud, sittande i stenblock, hvilket röjer
att de varit ornamenten på någon byggnad. Det ena af dem förer mössa och skägg;
det andra åter är bart och skägglost. Vid gården Kloster förvaras ett tålgstenshufvud
med ett godlynt uttryck i sina drag, äfvensom fyra stycken af en refflad pelare, och
hos den kringboende allmogen träffas icke sällan fragmenter af forna byggnadspryd-
nader, såsom stycken af kapiteler, löfverk o. d. För icke så längesedan fanns på nyss-
nämnda gård ett stort pergamentsbref med många vidhängande blysigill, men som nu-
mera har bortkommit; troligen var detta ett donations- eller förläningsbref, rörande
klostret eller dess län. Kanske böra vi ock omnämna en antik ring, som hittades vid
ruinen för omkring 10 år sedan. Efter beskrifning var den af bronz och ägde på en
knapp en figur, som liknade ett inbundet A och W, hvilket gaf anledning till många
gissningar. Naturligtvis trodde man ringen erinra om inga mindre än Axel och Valborg.
Den lär nu befinna sig hos en af hufvudstadens läkare, som inköpte den på stället.

Detta är allt hvad som återstår af det i medeltiden betydande Dragsmarks kloster.
Om några år äro äfven dessa kvarlevor försvunna. Tiden och egennyttan slå alltjemt
med förenad styrka på den sista muren; men äfven sedan den fallit och plojen ristar
Mariækyrkans grundstenar, skall kring skön Valborgs graf ännu länge ljuda den sorg-
liga visan om den trogna kärlekens lön, och "huru lyckan vänder sig ofta om."

A. E. Hg.

Naturmärkvärdigheter, Fornlemningar och Sägner i medlersta Skåne.

Odensjön (se pl. 4), belägen på Röstånga gästgifvaregårds ägor *), $\frac{1}{16}$ fjerdings-
väg från gården, är, enligt all sannolikhet, kratern efter en fordom här utbrusten un-

*) Röstånga socken, belägen i Onsjö härad, kallas i gamla handlingar *Refvestånge*, och tros hafva
sitt namn af "the margfallige bärgzrefvor, som här i Sochnen äro belägne." (Ehrensands ber. om

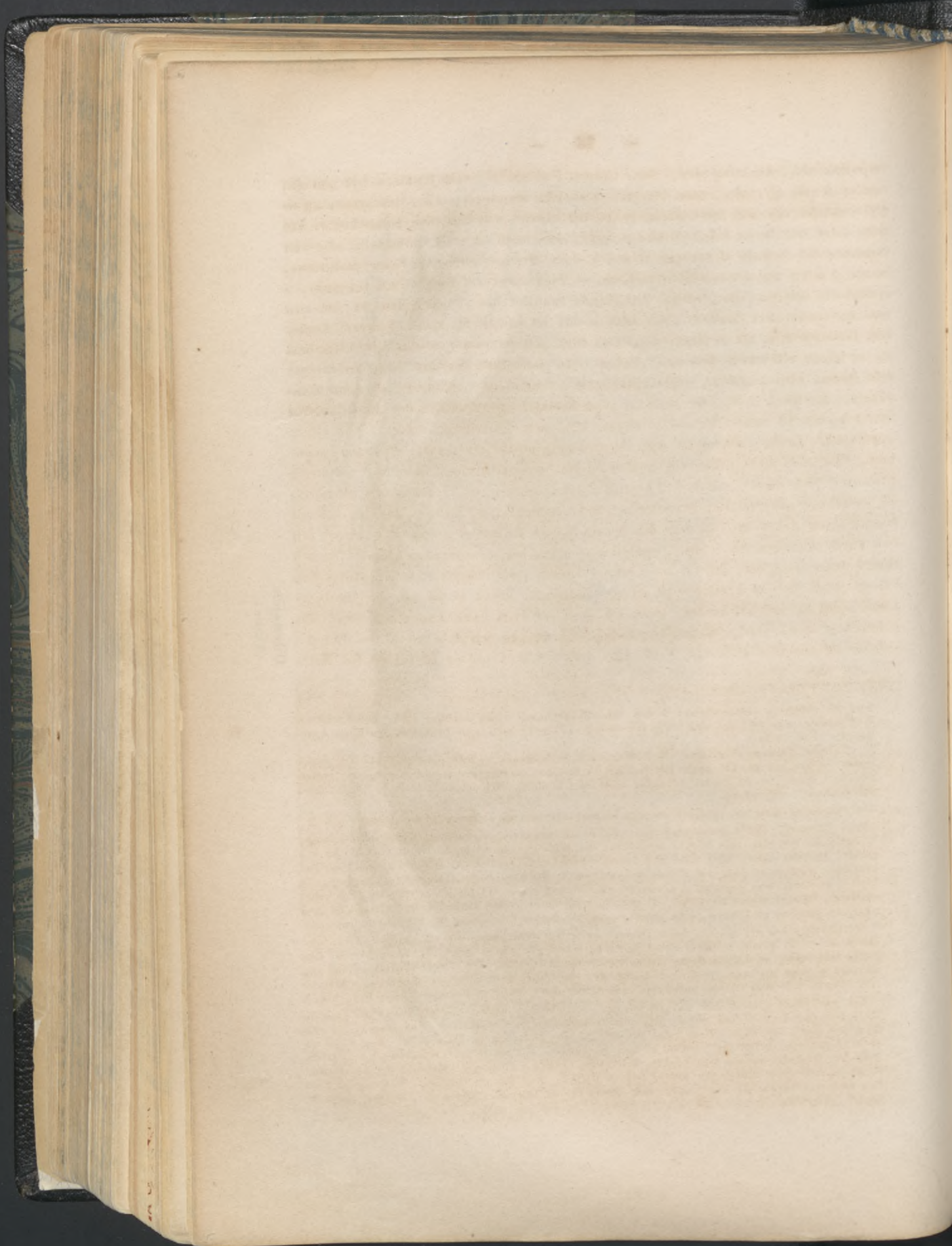
Olden
1888

114

Odensjön.
(Skåne.)

C. L. Hill

derjordisk eld. Omkring sjön, der, likasom i allmänhet inom Röstänga bys område, marken består af trapp, finnas öfverallt vulkaniska lemningar; och i dess grannskap — uti Nackarps hage och det bekanta berget Gjällaberg — träffas flere basalt-kullar. Vid sjöns östra sida är en lodrät ättestupa, och i dess midt ett stort otillgängligt hål, från urminnes tid bebodt af ett par af den i södra Sverige sällsynta *Falco peregrinus*, bekant i orten under namn af sjöfoglarna. — Sjön äger, till följd af sin trattform, i midten ett betydligt djup, hvilket förhållande föranledt hos allmogen den tro, att sjön vore bottenlös. Den har ock alltid ansetts vara ett tillhåll för sjörå. Personer finnas, som försäkrat mig, att de under sommaren 1822 sett en vacker qvinna till hälften höja sig ur vågen och straxt försvinna. Folket i det närbelägna Nackarp*), af hvars ägor sjön fordom varit omgifven, säges alltid stått i vänskapligt förhållande till sjöns innevägnare. En bonde i Nackarp skall en gång företagit sig att mäta sjöns djup, hvarvid han begagnat 18 sammanfästade hövålingar**), men icke funnit botten. Vid tågets uppdragande fanns, i stället för den vid dess ända fästade jernstången, ett krumt baggehörn. Påföljande afton inkom till bonden en sjö-bo med helsning från "far," att återfå hans nya "Söbe-sked" (matsked), hvartill bonden svarat, att skeden skulle utlemnas, då jernstången återställdes; hvarefter och sedan någon stund förflutit, stången kommit farande öfver taket in i gården och hornet genast dansat ut genom stugudörren och försvunnit. Allmogen har i öfrigt, angående sjön, allehanda vidskepliga sägner***), och ibland dessa äfven den, att vid sjöns strand fordom varit belägen en konungaborg, som till ett straff, för det konungen på en stor högtidsdag dragit ut på jagt, vid hans hemkomst sjunkit, men att borgen, hvars tak skall vid klart väder kunna ses, ännu står i djupet af sjön, samt, såsom förr, bebos af konungen och dess hof†). — Enligt i sednare tid anställda mätningar skall sjöns djup i midten utgöra 36 till 40 fot. Vatt-

Sn, bl. Prestersk. berättelser). I den äldsta kyrkoboken (från och med 1646) kallas socknen *Reffstange*, men från och med 1680 *Röstange*. I Danska handlingar benämnas den äfven *Rääfstange*. (Förfs anm.).

"Thenne Odensjö är belägen ett litet stycke ifrån Röstänga by, och det vester ut. Till situationen ligger han mycket djupt och nedrigt, i anseende til then andra jordemonen. Är nästan circulaire rund, och 85 famnar i längden samt 83 i bredden. Uti circumferencen är thenna (sjö) 225 famnar." Ehrensand.

*) Dalarna mellan detta och sjön äro ovanligt härliga; der växa de största enträd i Skåne.

**) Rep, hvarmed i Skåne höllass ombindas. Enligt Ehrensands uppteckning af denna sägen, fanns, "i stället för den vid repet bundna plogbilen, ett Währ- (vädurs-) horn, och en röst hördes uti vatnet, talandes thesse ord: *Lad mej fa min kiel-krog (kettil-krok) tilbage igjen.*" — Det berättas, att man en gång vid allmän sockenstämma i Röstänga beslutat att mäta sjöns djup, för hvilket ändamål man nedsänkt i densamma ett rep med ett dervid fästadt jernstycke. Då repet uppdrogs, fanns, i stället för jernet, ett stort förgylt horn, hvilket länge förvarades; men då man några år derefter, en julafton, ville framtaga det, var hornet försvunnet. C. Petterssons berättelse.

***) "Fordomdags har uti och vid denna Odensjö varit mycket spökerie och ett ohyttigt väsende, såsom äfven alt gammalt folk i denna Röstänga Sochn veta att berätta." (Ehrensand). — "Dhe gamle villia säia, at i forna dagar skollat varit *Piöske* (spöke?) eller *Troll* i bärgien, som nog likt är; ty ännu när man går dit och blifver der något litet kvar, är något i bergiet, som bromlar (Isl. brumla) och låter likt en höffel-oxe." (Berättelse om Odensjö af Ryttnäst. Johan Hult. hskr.).

†) "Här går bland gemene man en gammal saga, at i Hedingedömet har här i Socknen varit en herregård, som hetat *Odins gård*, och varit belägen ther nu Odensjö är." (Ehrensand). — "En man, som hette Oen, hade i forna tider sitt slott på den plats, der nu Odensjö är. Han begaf sig en söndagsmorgon ut på jagt, åtföljd af sina jagthundar. För att så mycket säkrare kunna träffa, hade han förskaffat sig vin från kyrkan, hvilket han hällde i bösspipan. Men vid det han lossade första skottet, sjönk slottet, och vattnet steg nr djupet, samt bildade Odensjö. Man såg nu hura Oen med sina hundar för upp i skyn; och samma syn är sedermera ofta sedd i trakten, såsom år 1824." (Pettersson).

net är, såsom bergsvatten i allmänhet, mycket klart och kallt *). Sjön har ett litet aflopp genom en bäck åt n.n.o., är ganska fiskrik; och man påstår sig deri hafva sett gäddor af ovanlig storlek. Fisket lemnas dock obegagnadt, helst notdrägt svårligen kan företagas, i anseende till dels sjöns form och dels den mängd trädråte, som tid efter annan nedstörtat från bergen, hvilka omgifva sjön. Förr var också den tro allmän, att fisk i Odensjö kunde fås endast af ägaren till Nackarp; och jag såg ofta i min barndom en gubbe från nämnde hemman sysselsätta sig med metning vid sjöbrädden, utan att någon annan vågade ens ett försök dertill **). I öfrigt att döfva fisken och derigenom på en gång åstadkomma en stor fångst, företog man sig år 1821 att i sjön nedsänka en fjerding, fylld med krut, som skulle antändas medelst ett från fjerdingen till vattenytan uppgående rör, hvilket dock saknat behörig täthet, hvadan krutet tagit vatten till sig och tillställningen misslyckats.

Vid det förut omnämnda Gjällaberg ligger en stor sten, kallad *Bockasten*, af åtskilliga deruti synliga spår, liknande bockfjät. Det säges att en jätteqvinna, stående på Blinkarps Ry (den högsta granitkullen på söder-åsen o. s. v. från Odensjön) med sitt fläteband slungat en stor sten mot den nybyggda kyrkan i Färingtofta, men att under farten stenen söndrat sig i tvenne delar, af hvilka den ena nedfallit vid Gjällaberg och den andra på Färingtofta gata, der den ännu utvisas.

(Forts.).

Svenska Folk-melodier.

N:o 1.

Och trä-den de löf-vas och marken är grön; hvar en-da-ste blomma hon
ståndar så skön.

(Se sid. 23).

*) "När man står på bärgien och ser ned på vatnet, ser dät så grönt ut, som gräs: män när man kommer dit neder till vatnet, är dätt så klart, kallt och godt, som någonsin något annat brun- eller kille-vatten, emädan der är springekillar i bärget, som inflyta. Dok osynlige: ty alltid är siön lika fuller; och löper dock en ström af honom på den norra sidan." (Hult).

**) "Bland annat förmäles om en man, som gick till thenna siön att fiska. Men då han var kommen fram till siöbrädden, kom der farandes en biskelig stor Fisk utu sjön ända mot landet, hafvandes denne förfärliga fisken ett par ögon i hufvudet, så stora, som dryga skålar, så att denne omtalte man blef till ingenting hastigare resolverad, än till en skyndsam återfärd. — Förtäljes ock om en man, som fordom var hemma i ett hårdt när till thenna siö beläget torp eller enstaka gård, benämndt Nackan (Nackarp), och äfven väl infant sig vid denna siö att fiska. En tämlig stor Gädda fick han; men så länge han hade denna fisken att bära, kunde han omöjliggen hitta hem. Omsider när han länge gångit vilse, hof han den där fisken ifrå sig, och då kunde han strax utan möda finna vägen hemåt." (Ehrensand).

N:o 2.

Axels och Valborgs visa. (fr. Bohuslän).

Musical score for 'Axels och Valborgs visa'. It consists of three systems of two staves each (treble and bass clef). The first system has a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The piece concludes with a double bar line.

N:o 3.

Långsamt.

Trettondagsvisan. (från Wingåker).

Musical score for 'Trettondagsvisan'. It consists of three systems of two staves each (treble and bass clef). The first system has a common time signature (C). The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are written below the treble staff.

God morgon! god morgon, svär - fa - der! Vi tackoms nu så ger-na. Gud lå-te er vakna
 gla-der, Allt för den lju - sa stjer - - - na! In - gen da - ger syns än - nu, U - tan ljus och
 stjer-na, Som för da - gen plä - ga gå.

(Forts.)

Öfversigt.

Vi fästa med glädje våra läsares uppmärksamhet på en företeelse, som kan blifva af största vikt för Nordisk fornkuns-kap. I en af Skandinaviska Sällskapets i Köpenhamn sednaste sammankomster har fråga blifvit väckt om tillvägabringande af årliga möten, sådana, som Naturforskarnes, äfven för de Skandinaver, hvilka egnas sig åt hi-

storien, språkvetenskaperna och æstetiken. — Förslaget har blifvit understödt af Sällskapet "Komité."

Tanken är stor och skön. Den tillhör ock den ädle Grundtvig, och skall säkerligen äfven i vårt land, der de tre nära beslägtade vetenskaperna synas begynna åter lefva upp, med deltagande omfattas. Mätte det första sammanträdet kunna ske redan nästa sommar!

Af trycket hafva i dessa dagar utkommit: "*Anteckningar ur Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets-Akademiens Dagbok, samt om de under Akademiens inseeende ställde Kongl. Samlingarna, för år 1843, af Bror Emil Hildebrand, Akademiens Sekreterare och Samlingarnas Vårdare*" (39 sid. 8:o).

Ett länge af behovet påkalladt arbete, hvilket, i händelse det, såsom vi hoppas, kommer att fortsättas, vida bättre än de nakna förteckningar på till Akademien hembjudna fynd, hvilka årligen stått att läsa i Statstidningen, skall tillfredsställa allmänhetens fordringar. — Förf. redogör till en början för några Akademiens förhandlingar, alla tillföre bekanta, hvarefter följer förteckning på de under loppet af år 1843 Kongl. Maj:ts och Kronan hembjudna jordfynd, hvilkas antal uppgår till icke mindre än 61. Ställena, der fynden träffats, äro ofta nog ofullständigt angifna, hvilket dock icke torde få läggas förf., utan hembjudarne till last. (Sid. 7 står "Edstena i Walbo härad" — läs: Edstena ägor Högsäter socken o. s. v.). — Förteckningen efterträdes af några "allmänna anmärkningar," synnerligen rörande de olika slagens af fornsaker utsträckning i landet, samt deras ålder. Förf. yttrar, att stenredskapen (hvilka ymnigt förekomma i Skåne, Westergöthland och på Öland) i det öfriga Sverige träffas "mycket sparsamt." Ett misstag. I Westmanland finnas t. ex. socknar, der, i hvarje, öfver 100 fornsaker af detta slag träffats. Likaså i Södermanland. I Dalsland äro de väl icke allmänna, men alls icke sällsynta. — Med synbar förkärlek fäster sig förf. vid de "främmande fornsakerna," hvilka, enligt hans förmenande, "äga ett stort värde, derigenom att de till det mesta utgöras af mynt, eller åtföljas af sådana, hvilkas ålder med noggrannhet kan bestämmas." Vi tro, att dessa och dylika satser kunna leda till ensidighet. Om i öfrigt för vårt land något slag af fornsaker skulle kunna sägas äga en "underordnad" märkbarhet, är det de gamla utländska mynten. — Sid. 20—23 upptagas af utförliga efterrättelser om (mynt-)samlingarnas ordnande," samt om anläggandet af ett museum för "riddaretidens och catholicismens antiqviteter," hvarefter följa åtskilliga blandade meddelanden, deribland en berättelse om en af förf., i sällskap med Hr Worsaae, företagen antiqv. utfärd till S. Telje trakten. Denna hade, såsom saknande all märkvärdighet, gerna kunnat uteslutas. Vidare: om Akademiens åtgärd, att genom utskickade stipendiater rigta sina samlingar. Två af dessa stipendiater sägas inkommit med berättelser. Den tredje skall icke aflemnatsådan*). — Arbetet slutar med en förteckning på gåfvor till Akademien.

Vi erkänna ifrågavarande utmärkt vackra företag, hvarigenom nu en och hvar kan taga kännedom om Akademiens verksamhet, och önska, att det snart måtte följas af andra, såsom upplifvandet af nordisk fornforskning, och framför allt högnödiga åtgärder till Svenska fornlemningars bevarande.

*) Denne tredje har i början af innev. år — således inom 6 månader efter resans fulländande — till Akad. aflemnatsådan både berättelse och gjorda samlingar.